

УДК 159.923.4

ВЛАСТИВІСТЬ ТЕМПЕРАМЕНТУ «ІНТРОВЕРСІЯ – ЕКСТРАВЕРСІЯ»: ОСНОВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНА СУМІСНІСТЬ

Суханов В.Ю.

Енергодарський Центр дитячої та юнацької творчості

Властивість «інтроверсії – екстраверсії» підлягає класифікації за двома основами і на двох рівнях: практичної діяльності та емоцій. Холерику на першому рівні відповідає особиста екстраверсія і інтроверсія партнера, на другому – «подвійна» інтроверсія. Сангвінік зберігає «подвійну» екстраверсію на обох рівнях. Флегматику на першому рівні відповідає особиста інтроверсія і екстраверсія партнера, на другому – навпаки. Меланхолік на першому рівні має «подвійну» інтроверсію, а на другому – зберігає особисту інтроверсію і набуває екстраверсію партнера. Запропоновано рекомендації щодо формування психологічно сумісних пар.

Ключові слова: інтроверсія і екстраверсія, «коло Айзенка», рольова класифікація темпераменту, рівні темпераменту, темперамент видатних особистостей, психологічна сумісність.

Постановка проблеми. В епоху створення новітніх технологій формування гармонійного і успішного творчого колективу багато в чому залежить від психологічної сумісності його співробітників. В її основі лежать вроджені індивідуальні особливості, які визначаються властивостями темпераменту і, як наслідок, індивідуальним стилем спілкування і діяльності [7]. Практично всі сучасні класифікації особистості і темпераменту, які створені на основі факторного аналізу, включають в себе властивість (фактор) темпераменту «інтроверсії – екстраверсії» (далі: «ІВ – ЕВ»). Це визначає актуальність її дослідження в руслі завдань соціальної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше психологічні типи інтровертів і екстравертів описав один з провідних психоаналітиків К. Г. Юнг [20], який поклав в основу цього поділу «спрямованість лібідо» на себе, або на зовнішнього партнера. Згодом психоаналітичний термін «лібідо» зник з визначення названої пари, і воно набуло більш широкого змісту: «спрямованість на внутрішній або зовнішній щодо індивіда світ». Надалі зміст цього поняття набував різні відтінки, залежно від того, яким автором він

розглядався. Зокрема, К. Леонгард [8, с. 645-663] розглядав ЕВ, як, перш за все, схильність до конформізму [4, с. 580-583; 9, с. 747-751], а ІВ, як схильність до самостійного мислення. Серед інших найбільш відомих авторів, які включали властивість (фактор) ІВ – ЕВ в свої класифікації і опитувальники, присутні С. Хетуей і Дж. Мак-Кінлі (ММРІ) [2], Р. Б. Кеттел (16PF), Г. Ю. Айзенк (ЕРІ) [10], І. Майерс і К. Бріггс (МВТІ), «велика п'ятірка» Р. Т. Costa jr. & R. R. McCrae (NEO-PI-R, 1992). У примежовій психології інтроверти і екстраверти вивчалися Е. Кречмером, У. Шелдоном [19, с. 469-471, 461-468], П. Б. Ганнушкіним [4, с. 565-573, 540-547], А. Є. Личко і М. Я. Івановим [9, с. 717-722, 677-685, 685-689] в якості шизотиміків (шизоїдів) і циклотиміків (циклоїдів).

Типологічний підхід до дослідження темпераменту в ряді випадків може бути причиною отождолення властивості, обраної в якості об'єкта дослідження, з іншими, які спільно проявляються з нею в одному типі темпераменту. Так, наприклад, згідно з У. Шелдоном, поряд з розумінням «ІВ – ЕВ», як вектора психічної спрямованості, знайшло місце розуміння цієї властивості як «вузькості – широти» або «концентрації – іррадіа-

ції» психічної і соціальної діяльності суб'єкта. Під цим кутом зору вважається, що в повсякденному житті інтроверт [19, с. 469-471] вважає за краще вузьку, але глибоку сферу реалізації, а не безліч поверхневих напрямків одночасно; одну близьку людину, а не безліч приятелів. Що ж стосується екстраверта [19, с. 461-468], то він, навпаки, «розпоршує» свої сили між багатьма дрібними обов'язками, професіями, контактами. Але така типологічна співприсутність різних властивостей не повинна підминатися їх ідентифікацією.

У своїх попередніх публікаціях ми виходили з припущення, що традиційна класифікація з чотирьох типів темпераменту має підкласи, відповідні акцентуаціям одної з його властивостей. Зокрема, в [16] автор класифікував складові об'єктивних параметрів у рольовій діяльності [шахіста], які були співвіднесені з властивостями темпераменту по фактору «статі і віку» [17]. Принцип класифікації властивостей цього фактора був запозичений нами у Айзенка [10], а Айзенком – у Арістотеля, який класифікував «якості першоелементів», за якими приховуються ті ж властивості темпераменту [13]. Згідно езотеричним традиціям кожному першоелементу відповідає «сімейна роль» [1, 4.075].

Аналогічним чином автором були також виявлені дві параметричні основи (замість одної в «колі Айзенка») для класифікації другої рольової властивості: «ІВ – ЕВ». 1. Зовнішня спрямованість будь-якого параметра (взаємодія з партнером) – внутрішня його спрямованість (взаємодія з самим собою). 2. Особистий параметр індивіда – середньостатистичний параметр його партнерів [16]. На користь вибору другої основи говорить той факт, що в процесі рольової діяльності кожен з учасників неусвідомлено, але наполовину успішно намагається схилити партнера до більш «комфортної» для себе і менш зручної для партнера манери гри. Пізніше іншим корелятом ІВ і ЕВ в шаховій партії був обраний незалежний параметр «схильності до закритої (всередині свого пішакового «скелета») або відкритої (за його межами) фігурної гри».

Чотири комбінації складових параметра утворили дві полярних рольові пари складових властивості «ІВ – ЕВ». 1. Особиста ІВ – ЕВ. 2. ІВ – ЕВ пріоритетного партнера. Комбінуючи полюса по одному від пари, автор спробував співвіднести ці комбінації з чотирма традиційними типами темпераменту [16].

У процесі «ретротестування» («Дай оцінку себе в дитинстві») і лонгітюдного спостереження за проявом властивості «ІВ – ЕВ» (та інших) в перехідному віці у вихованців ЦДЮТ було відзначена вікова динаміка. Над кожним з чотирьох можливих первинних поєднань складових властивості «ІВ – ЕВ» формувалася своя стандартна надбудова іншого або того ж типу темпераменту.

З класичних досліджень в примежовій психології ми також маємо подібну інформацію, наприклад, про трансформацію циклотимічних темпераментів, коли мляві підлітки перетворювалися в оптимістичних сангвініків, а збуджені ставали меланхолічними [4, с. 545]. Припущення про динаміку вікового розвитку темпераменту знайшли своє відображення в класифікаціях властивості «статі і віку» на рівнях практичної діяльнос-

ті та емоційної сфери [17; 15 (на рис. 2 надписи «сангвінік» і «флегматик» слід поміняти місцями)].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дані, що були зібрані методами лонгітюдного спостереження і ретротестування, були отримані лише на тому незначному числі випробовуваних, у яких була виявлена акцентуація саме властивості «ІВ – ЕВ», і тому не були достатньо репрезентативні для остаточних висновків. З цієї точки зору використання методу аналізу біографічних даних видатних особистостей могло б не тільки істотно розширити вибірку спостережень, але, в поєднанні з матеріалами власних досліджень, забезпечити також наочність результатів. Не досліджені на цей час особливості будови властивості «ІВ – ЕВ» окремо на рівнях практичної діяльності та емоцій. З іншого боку, прикладної аспект застосування класифікації складових властивості «ІВ – ЕВ», який викликає інтерес, перш за все, для соціальної психології і соціальної педагогіки, залишається неподаним.

Ціль та задачі. Метою цієї публікації є підготовка методичних рекомендацій щодо формування гармонійного творчого колективу з урахуванням акцентуації властивості «ІВ – ЕВ» у його співробітників. Для її реалізації передбачається: 1. Диференціювати зовнішні прояви названої властивості за психічними рівнями. 2. Вибрати біографії видатних особистостей, у яких акцентуована одна з чотирьох комбінацій складових «ІВ – ЕВ» на нижньому рівні (практичних дій). 3. Співвіднести комбінації складових властивості «ІВ – ЕВ» з чотирма типами темпераменту. 4. Вибрати критерій для підготовки методичних рекомендацій щодо формування творчого колективу з урахуванням акцентуації властивості «ІВ – ЕВ» у його співробітників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перша комбінація складових: «особиста ЕВ» і «ІВ партнера». Символічно її можна охарактеризувати як «діяльну експансію на тлі занурених в себе партнерів». Згодом це поєднання було асоційовано нами з холеричним темпераментом.

Як приклади, розглянемо біографію актора Деніела Редкліффа [6] і автопромісловця Генрі Форда (старшого) [18].

Першому в дитячому віці імпує роль екстравертованої особистості Гаррі Поттера, проте ближче до кінця серіалу, за мірою дорослішання, він починає перейматися нею і згодом воліє ролі інтровертованих, асоціальних або психічно нездорових особистостей, проте «в свої 26 років зберіг сердечність і завзяття одинадцятирічного хлопчика». (Деніел, як і багато інших дітей-артистів, грав самого себе).

З інтерв'ю Редкліффа для «Sky News» ми дізнаємося про його негативне ставлення до допитливості до особистого життя актора. В іншому інтерв'ю він висловлює вдячність ЗМІ, що дбайливо ставляться до самолюбства акторів, яке він приховує також ретельно, як і особисте життя. (Саме цю рису холериків ми мали на увазі, коли класифікували властивість «ІВ – ЕВ» за типами темпераментів в [16]). Ще в дитинстві він ніяк не міг знайти спільну мову з експансивними однокласниками [6]. У наступні роки Деніел надає матеріальну та моральну підтримку ровесникам, яких важкі життєві обставини зробили ізгоями

(невиліковно хворі; психічно невірні, неважені або неповноцінні; які мають девіантну поведінку або відносяться до нетрадиційної орієнтації).

Таким чином, Редкліфф в практичному житті проявляє себе екстравертом, але в підлітковому віці у нього формується інтровертована емоційна надбудова. У дитинстві він вважав за краще інтровертованих партнерів, які терпляче зносили його витівки, але потім об'єктом його участі стають підлітки, що позамикалися у своєму емоційному світі. На ментально-вольовій паралелі розвитку, що не обумовлена першими двома рівнями, Деніел проявляє себе скромним інтровертом меланхолійного темпераменту, однак цей підтип ІВ є темою нашого наступного дослідження.

Другий, Генрі Форд, або «автомобільний король» (за Е. Сінклером, 1937), один з авторів ідеї «капіталізму добробуту», прославився тим, що поставив на перше місце в своєму виробництві добробут і наукову організацію праці для простої робочої людини. В юності він був одержимий творчими практичними розробками, але йому доводиться міняти місце своєї неprestижної роботи, так само як і Редкліффу – місце навчання, через відсутність взаєморозуміння з екстравертованими співтоваришами. У більш старшому віці Форд знаходить, нарешті, фінансових партнерів для широкої реалізації своїх творчих розробок. Незважаючи на популярність Форда у робітничого класу і фінансовий успіх його компанії, згодом він входить в конфлікт і з компаньйонами, і з профспілками. У відносинах з сином Едселем, який стає керуючим, практикує диктаторську політику нищення будь-якої його самостійності. Після смерті сина передає справи в руки інтровертованої особистості з кримінальним минулим, і управління виробництвом поступово переходить під начало колишніх кримінальників, таких же інтровертованих. Надалі він віддаляється від керівництва виробництвом (можна сказати, усамітвився), і компанія переживає період занепаду.

На перших двох рівнях Форд має таку саму будову складових властивості «ІВ – ЕВ», що і Редкліфф, але, на відміну від нього, на ментально-вольовій паралелі демонструє риси флегматиків, що поєднують ІВ з ЕВ. Проте це є темою майбутньої публікації.

Для дослідження холеричного темпераменту по лінії властивості «ІВ – ЕВ» уваги заслуговують також біографії «генерала штабу письменників» А. Дюма-батька, «кровожерного борця за справедливість» диктатора Б. Муссоліні, «щедрого скнари» і егоїстичного коміка Л. де Фюнеса. Нарешті, родоначальник нашої теми К. Юнг, який протягом багатьох років будував собі будинок, що став символічним відображенням всіх спрямованостей його особистості, також був холериком цього типу з такою ж флегматичною надбудовою, як і у Форда.

Наступна комбінація складових: «подвійна ЕВ», або, символічно кажучи, «колективна взаємодія». Надалі ми ототожнили її з сангвінічним темпераментом.

З найбільш докладних і інформативних біографій сангвініків підкласу «ІВ – ЕВ» заслуговують на увагу, зокрема, біографії Ж. Верна, Г. Рамакрішні і Ф. Шаляпіна. Перший з них присвятив себе світу фантастики і пригод і зробив його над-

банням допитливих юних читачів, другий – занурився в світ трансцендентного, всенаповнюючого Божества всіх релігій і поділився ним зі своїми учнями, третій – відкрив себе світу опери та людських почуттів і доніс його до вдячних слухачів.

Серед сангвініків ми знаходимо і двох видатних президентів США Авраама Лінкольна [12] і Рональда Рейгана [14].

Перший з них згуртував Америку в єдину державу. Лінколін вийшов із неможливих верств народу і ніколи згодом не втрачав з ним зв'язку. У суворому дитинстві він допомагав старшим членам сім'ї, а в якості адвоката він реалізує себе як екстравертована особистість, часом безкорисливо захищаючи інтереси неможливих жителів. Він умів співчувати і цінував цю якість в оточуючих. Як політик він прагнув врахувати інтереси всіх соціальних і політичних груп, права і свободи окремих штатів, міг поступитися особистою позицією на угоду більшості і змінити її, якщо цього вимагатимуть державні інтереси. Так, наприклад, було з ключовим питанням про рабство в південних і північних штатах. Будучи абсолютним екстравертом на обох рівнях – особисто, і в очікуванні того ж від партнерів, – на ментально-вольовій паралелі він виявив якості меланхоліка та холерика. Це зумовило його обов'язковість у фінансових справах («чесний Ейб»). За його схильністю до «нападів меланхолії» вгадується циклотимічний темперамент [4, с. 540-547; 9, с. 685-689], який поєднується з властивістю «ІВ – ЕВ» в іншому підрозділі класифікації темпераментів.

Рейган, так само як і Лінколін, з дитинства знаходиться під впливом трансцендентної релігії (на противагу їй іманентний Бог досягається пошуком Його всередині себе). Обидва мали хорошим почуттям гумору і хорошими ораторськими даними, які, правда, Рейган використав не як адвокат, а як спортивний коментатор. Рейган тяжів до командних видів спорту і кінематографу, який не вимагав глибокого опрацювання ролей. Інтереси мас він захищав у профспілковій (а не в правовій) сфері, але одночасно враховував і інтереси секретних служб, перебуваючи під впливом домінуючої в суспільстві ідеї «комуністичної загрози». Його риторика перед виборами про турботу про інтереси мас виглядала як самообман або, скоріше, як майстерний обман. Його політична кар'єра була відзначена переходом з лав демократів в ряди республіканців. Під час президентства він уступає дружині вирішення кадрових питань, лобює інтереси провідних олігархічних груп і проводить популістську політику («рейганоміку»), орієнтовану, на словах, на більшість, а не на бідну частину населення. Що стосується особистого ставлення Рейгана до політики, то він порівнює її з найдавнішою жіночою професією. Проектування власних ідей (ІВ) в життя суспільства (ЕВ) і їх синтез (амбоверсія) об'єднує Рейгана і Генрі Форда на ментально-вольовій лінії, як представників флегматичного темпераменту іншого підтипу.

На підставі розглянутих прикладів можна зробити висновок, що сангвініки зберігають «подвійну ЕВ» на рівні емоцій.

Третя комбінація складових: «особиста ІВ» і «ЕВ партнера». Символічно її можна сформу-

лювати так: «самотня дитина шукає няню». Згодом ми віднесли її до флегматичного темпераменту. (На перший погляд представники цього поєднання відносяться до меланхоліків [16]).

Розглянемо в зв'язку з цим біографію Ф.М. Достоевського [5], літературні персонажі якого, на думку експертів і близьких, автобіографічні. Його співтовариш по навчанню в пансіоні В.М. Каченовський розповідає про нього так: «...це був серйозний, задумливий хлопчик, білявий, з блідим обличчям. Його мало займали ігри: під час рекреації він не залишав майже книг, проводячи решту вільного часу в розмовах зі старшими вихованцями пансіону...». Значною подією в перші роки його життя і навчання в Петербурзі було спілкування з поетом-романтиком І.М. Шидловським, згідно з описом – екстравертом. На другому етапі його життя, пов'язаним з початком літературної діяльності, вектор напрямку темпераменту змінюється на протилежний. Внутрішнє життя його героїв, їх переживання і страждання, «виверталися навиворіт» і ставали надбанням інтровертованого читача, яким раніше був і сам Достоевський. Спочатку його героями стають інтроверти: «принижені та зневажені» мрійники, таємні змовники і асоціальні психопати. З «приходом» Соні (дочка Мармеладова – «Злочин і кара», 1866, і вона ж – Анна, друга його дружина) його герої, починаючи з князя Мишкіна («Ідіот», 1868), стають на шлях морального переродження. Його головний герой, що втілює образ відроджуваного трансцендентного Христа, тепер виявляється екстравертованою особистістю, яка поступово бере гору над інтровертом практично рівня і в самому авторі.

У житті іншого флегматика Джо Дассена [21] чітко проглядається два етапи. На першому він змушений залишити колишню батьківщину і «бродяжить» з сім'єю, яка оточує його любов'ю, в пошуках батьківщини нової. Займається індивідуальними видами спорту. Отримує медичну освіту, але коли стикається з препаруванням, переходить в етнологи і навіть отримує докторську ступінь. Тут же, на другому етапі, він повертається до сімейних джерел кар'єри артиста і виходить на сцену. Перші невдачі, як і в колишніх випадках, лише мобілізують його. Він не вважає себе здібним і вважає, що все вирішує праця, і трудиться, не шкодуючи себе. Йому потрібен надихаючий лідер, і йому його знаходять: це продюсер і екстраверт Жак Пле, завдяки якому Дассена дізнається весь світ.

Сцена перетворює Дассена. Потаїливий і сором'язливий в повсякденному житті, він випліскує свої почуття на сцені через пісню. Спокійна манера виконання, за якої чується журба і страждання, заворожує і притягує, викликаючи глибокий внутрішній відгук у слухачів. «Я намагаюся розвжити публіку, змусити її забути про турботи та прикрасі, відвоювати в красивий світ, де панує любов, намагаюся вселити надію на зустріч», – розповідає він. Але він уникає зустрічей з прихильницями поза сценою, залишаючись для них загадкою, а Клод Льомель, його екстравертований партнер, який пише «під нього» пісні, прямо називає його інтровертом. («Моє особисте життя нікого не стосується!»... «Мої глядачі чекають від мене пісень...», – заявляє Дассен). Само-

віддана праця між виступами і емоційна експансія на сцені з'явилися причиною передчасного зносу серця.

На відміну від Достоевського, Дассен виходить зі свого інтровертованого світу до партнерів не через книгу, а через пісню. На ментально-вольовій паралелі прояви його флегматичного темпераменту посилюються.

Іншими прикладами флегматиків цього підкласу можуть бути названі І. Тальков, Марія-Антуанетта і Н. Махно, життєвий шлях яких також обривається передчасно. На ментально-вольовому рівні у Талькова переважав меланхолійний темперамент, який направив його творчість в бунтарське, соціально-патріотичне русло.

Королева Франції Марія-Антуанетта на ментальної паралелі мала сангвінічний темперамент, що визначило її інтелектуальні здібності на тлі лінії і легковажності (згідно її дитячому наставнику абату Вермону). Подорожувавши, вона різко скоротила свій двір і обдарувала своїми екстравертованими подарунками та увагою інтровертів скомпрометованих, що призвело її на гільйотину.

Наш співвітчизник батька Махно мав таку саму будову темпераменту на ментально-вольовій паралелі, що й Тальков. На першому етапі життя він був інтровертованим змовником, але не минув його і театральний гурток; на другому – він викликав емоційний відгук у інтровертованих, схильних до осілости селян. На ментально-вольовій лінії він виявився привабливим ідейним батьком-лідером для екстравертованих мас, готових взяти зброю в руки заради спільної справи – анархії, за якою проглядається його інтровертоване «свавілля».

Остання комбінація складових, «подвійна ІВ», була згодом співвіднесена нами з меланхолійним темпераментом. Символічно це поєднання можна висловити позицією: «Кожен повинен бути сам ковалем своєї долі».

Глибоке уявлення про особистість останнього російського царя Миколи II [3] допомагають отримати його щоденники. Його розум перебував в значній мірі під впливом сангвінічного темпераменту. «Він має чітку пам'ять і гостру спостережливість. Раз прочитане або почуте запам'ятовував назавжди. Те саме стосувалося і людей, їхніх імен і посад» (за Т. М. Мікушіної, О. Ю. Ільїної, О. О. Іванової). На практичному рівні «государ не любив так званих розваг. Він не любив урочистостей, гучних промов; етикет був йому в тягар» (за О. І. Солженіциним). Улюбленою його розвагою (як і Леніна) є спадкова пристрасть Російських Царів – полювання... М'якість обходження – оболонка, яка приховувала волю Государя... – створила йому... репутацію слабого правителя, що легко піддається навіюванням... Таке уявлення було нескінченно далеко від істини... Імператор, уважно вислуховуваний найрізноманітніші думки, врешті-решт надходив по своєму розсуду, часто – врозріз з дававшими йому порадами. Микола II сам був головним «закулісним впливом» свого царювання» (за С. С. Ольденбургом). Згідно з його особистими записами, він твердо сповідував лінію самодержавства з релігійним переконанням того, що царська влада інспірована «згори». «Суспільне середовище, що було йому по серцю, де він... від-

почивав душею, була серед гвардійських офіцерів..., найбільш знайомих йому...» (за В. Гурко). Його дружину Олександрю Федорівну, вибір якої він відстоює в багаторічному протистоянні з батьком, слід віднести до сангвінічного темпераменту з переважанням екстраверсії. У повсякденності він також віддає перевагу екстраверту, баляснику Сахарову, в той час як його власні переживання залишаються прихованими, і ми дізнаємося про них лише іноді і коротко, за записами з щоденника. За Ю. Даниловим, він «майже один зберігав холодний, кам'яний спокій», коли приходили тривожні для країни звістки. Можна зробити висновок, що на емоційному рівні він зберігає особисту ІВ, одночасно віддаючи перевагу партнерам-екстравертам.

Поверхнева оцінка В. І. Леніна [11] поза всяким сумнівом визначить його до холериків, до яких він має відношення і на ментально-вольовій лінії. За А. Наумовим, однокласником Ульянова-Леніна, вже в дитинстві той «відрізнявся ненаситною науковою допитливістю», а його студентського приятеля В. Водозова відштовхнули його самовпевненість і зарозумілість.

У дитинстві Володя Ульянов відрізнявся істеричністю, акуратністю, педантичністю, совісністю. (За А. І. Ульянової, довго пам'ятав і переживав свою брехню про розбитий графин тітки Ганни). За Р. Пайпсом, «він не виявляв ніякого інтересу до суспільного життя». Батько голови тимчасового уряду Росії в 1917 р. Ф. М. Керенський, директор Симбірської гімназії, охарактеризував «Володю», як «замкненого і нетовариського», що нормально для майбутнього професійного змовника. А за Є. П. Ганиним, «близьких друзів у нього не було ніколи». За О. Наумовим, «не можна сказати, що його любили, скоріше – цінували». В іграх він був «заводитєм», але терпіти не міг бійок». Хоча вже в цьому віці готовий був відстоювати особисту [авторитарну] точку зору навіть з кулаками. У цей період старший брат Олександр (інтроверт) був для нього взірцем для наслідування, а згодом його місце займе Плеханов.

На рівні емоцій, по М. Вольському, «він цурався нудних, дуже похмурих і безпристрасних людей... Він любив пристрасних і веселих революціонерів». Сам же він «не виносив сентиментальності і ретельно приховував цю властивість у себе». М. Лядов розповідає про епізод з розчуленим Леніном в театрі на спектаклі «Дама з камеліями», крадькома стираючи сльози. Небайдужий всередині себе до поезії, музики, природи, Ленін іноді і сам зізнається в цьому: «...але вона [музика] мене засмучує. Я її якось важко переносю...» Меланхоліки цього підтипу поєднують в собі дві протилежності: жорстокість, або емоційну тупість, і сентиментальність (силу та слабкість нервової системи) – і намагаються «по-базаровські» («Батьки і діти», І. С. Тургенєв, 1862) придушувати в собі другу. Цю «пропорцію», співприсутність «асоціальності» і «просоціальності», примежові психологи спостерігають у епілептоїдних психопатів [4, с. 568-571; 8, с. 603-605; 9, с. 722-732].

Серед інших меланхоліків цього підтипу можна відзначити кампучій-ського лідера Пол Пота, королеву Франції Марію Медічі, римського папу Івана Павла II.

Під час перебування у Франції Салот Сар (Пол Пот) був охарактеризований Ж.-Л. Марголеном, як «делікатний і боязкий професор, закоханий у французьку поезію і шанований студентами». А після захоплення влади у себе на батьківщині «кривавий диктатор Пол Пот повернув хід часу назад, знищивши цивілізацію в спробі втілити своє збочене бачення безкласового суспільства». Будучи сангвініком на ментально-вольовому плані, Пол Пот виявився в полоні зовнішньої щодо нього комуністичної ідеї в її селянській (китайській) інтерпретації.

Уродженець Польщі Кароль Войтила (майбутній папа римський) на першому життєвому етапі вільний час віддавав релігійним книгам і підпільної релігійної діяльності. З 14 років свою ІВ з потребою в ЕВ ззовні виражав через сценічне мистецтво. Але після втрати всіх своїх близьких він залишає театр і обирає шлях богословської освіти. Через внутрішню молитву і медитацію він звертається до іманентного Бога, і до нового священника звертаються почуття простих мирян. Він не зупиняється у своєму розвитку і захищає дисертацію на богословському факультеті університету.

До цього часу він вільно володіє багатьма мовами, що характерно для екстравертованого сангвінічного темпераменту на ментально-вольовому плані. Його подальший шлях екстраверта від семінарста і помічника настоятеля до римського папи Іоанна Павла II пролягав через подолання вікових меж між державами, ідеологіями і релігійними конфесіями. До кінця своєї миротворчої місії він завойовує заслужену любов і повагу мільйонів людей різних національностей, переконань і віросповідань.

Висновки і перспективи. Проведені дослідження дозволяють скоректувати класифікацію складових властивостей (фактора) «ІВ – ЕВ» за типами темпераменту та розширити її на два нижніх рівня: практичної діяльності та емоцій (рис. 1, 2). Відзначимо, що на рівні емоцій сангвінік і флегматик «мінються місцями».

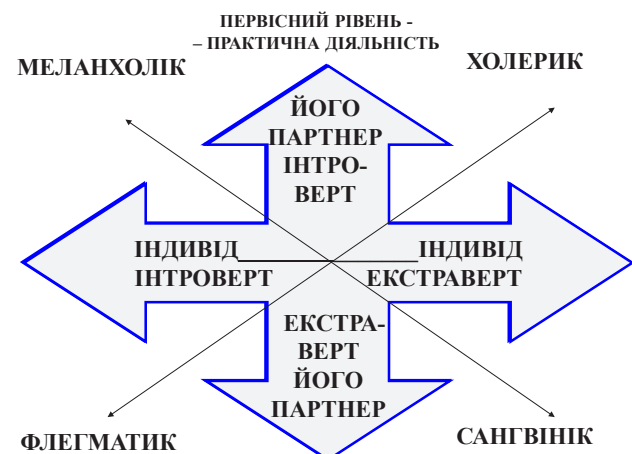

Рис. 1. Класифікація складових властивостей «ІВ – ЕВ» на рівні практичної діяльності

Розробка автора за джерелами [10, 13, 15]

При формуванні творчого колективу необхідно враховувати психологічну сумісність його співробітників [15]. В рамках даної публікації ми можемо запропонувати методичні рекомендації щодо формування творчої групи, що вирішує за-

вдання на планах практичної діяльності та емоцій, зокрема, сфери мистецтва, для властивості «ІВ – ЕВ». Критерієм для підготовки рекомендацій вибрана взаємна відповідність особистого типу темпераменту (за лінійною властивості «ІВ – ЕВ») очікуванню партнера.

Розглянемо можливі варіанти групування в пари:

1. «Взаємний вибір». 1.1 + 1.2. Інтроверт, який відчуває потребу в партнері-екстраверті, який відчуває потребу в партнері-інтроверті. 1.3. Екстраверт, який відчуває потребу в партнері-екстраверті, який також відчуває потребу в партнері-екстраверті. 1.4. Аналогічно інтроверт, який відчуває потребу в партнері-інтроверті, який також відчуває потребу в партнері-інтроверті.

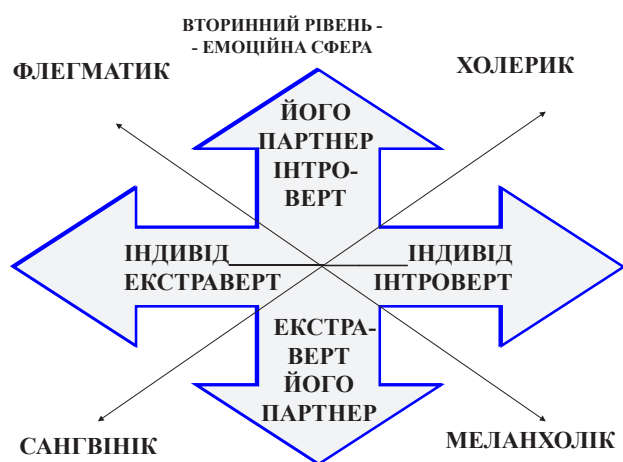

Рис. 2. Класифікація складових властивості «ІВ – ЕВ» на рівні емоцій

Розробка автора за джерелами [10, 13, 15]

Перші два випадки найбільш підходять для роботи в парі (наприклад, Джо Дассен і Жак Пле). Третій випадок характерний для групового співробітництва (два учасника або більше), де функції кожного переплітаються в процесі виконання єдиного завдання. Четвертий випадок (також два учасника або більше) передбачає співробітництво в тих видах діяльності, де кожен має можливість вирішувати свою окрему задачу в рамках спільної справи.

2. «Знедолений вибір». 2.1. Інтроверт, який відчуває потребу в партнері-екстраверті, який відчуває потребу в партнері-екстраверті. 2.2. Ін-

троверт, який відчуває потребу в партнері-інтроверті, який відчуває потребу в партнері-екстраверті. 3. Екстраверт, який відчуває потребу в партнері-інтроверті, який відчуває потребу у партнері-інтроверті. 4. Екстраверт, який відчуває потребу в партнері-екстраверті, який відчуває потребу в партнері-інтроверті.

3. «Взаємознедолення». 3.1 + 3.2. Інтроверт, який відчуває потребу в партнері-інтроверті в парі з екстравертом, що відчуває потребу в партнері-екстраверті. 3.3. Інтроверт, який відчуває потребу в партнері-екстраверті, в парі з подібним собі, хоча на перших порах їх може об'єднувати спільність мети в пошуку комфортного партнера. 3.4. Екстраверт, який відчуває потребу в партнері-інтроверті, в парі з подібним собі, хоча їх також на перших порах може об'єднувати мета пошуку.

Ті, хто відчувають потребу в партнері-екстраверті, знаходять практичного інтроверта занадто егоїстичним, а емоційного інтроверта – занадто самозакоханим. Ті, хто відчувають потребу в партнері-інтроверті, сприймають практичного екстраверта занадто альтруїстичним, а емоційного екстраверта – занадто нав'язливим і позбавленим самолюбства. («Він себе не любить» – про Дассена).

В ході нашого дослідження були також виявлені і інші підтипи традиційної класифікації темпераменту з акцентуацією властивості «ІВ – ЕВ». У першому випадку ми стикалися з одночасним проявом полярних ознак (амбоверсією), або з одночасною їх відсутністю (також всього чотири комбінації); у другому – така амбоверсія виявлялася або в якості гармонійного синтезу, або в якості періодичного прояву полярних ознак. Подібні випадки розглядалися прилежовою психологією в рамках діатетичної, гіперестетичної і асоціально-просоціальної пропорцій (наприклад, [4, с. 545]). Ми також порушували цю тему в нашому останньому дослідженні фактора «статі і віку» [15]. «Синтетичні» підтипи властивості «ІВ – ЕВ» мають стати предметом нашого найближчого дослідження.

В якості побічного результату наших досліджень виявлено згодний типологічний зв'язок акцентуєваних складових властивості «ІВ – ЕВ» з акцентуєваними складовими властивості «сили – слабкості» нервової системи в рамках досліджуваного підтипу, що також потребує окремого дослідження.

Список літератури:

1. Агни Йога. (Знаки Агни Йоги) / Рерих Е. И. – Рига: «AGNI JOGAS» IZDEVUMS, 1937. – 347 с.
2. Березин Ф. Б., Мирошников М. П., Соколова Е. Д. Методика многостороннего исследования личности. Структура, основы интерпретации, некоторые области применения. – М.: Издательство «Березин Феликс Борисович», 2011. – 320 с.
3. Боханов А. Н. Николай П. – М.: Молодая гвардия. – ЖЗЛ; Русское слово, 1997. – 480 с.
4. Ганнушкин П. Б. Клиника психопатий: их статика, динамика, систематика. Некоторые общие соображения и данные // Психология индивидуальных различий. Тексты / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, МПСИ, 2006. – С. 535-584.
5. Достоевский Федор Михайлович. Биография. – [Электронный ресурс]. / «Новая литературная сеть». – Режим доступа: <http://www.fdostoevsky.ru/>
6. Дэниэл Рэдклифф: мальчик, который выжил / «Караван историй». – 24.12.2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://karavan.ua/story/daniel-redcliff-malchik-kotoryiy-vyizhi/>
7. Кушнарченко Н. І. Особистісно-орієнтоване навчання як умова успішного розвитку та саморозвитку особистості студента. – [Електронний ресурс]. – Освіта.уа. Форум педагогічних ідей: Урок. Розділ: Методика та технологія, 2013. – Режим доступа: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_tech-nology/35234/

8. Леонгард К. Акцентуированные личности // Психология индивидуальных различий. Тексты / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, МПСИ, 2006. – С. 585-663.
9. Личко А. Е. Типы конституциональных психопатий и акцентуаций характера в подростковом возрасте // Психология индивидуальных различий. Тексты / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, МПСИ, 2006. – С. 666-755.
10. Личностный опросник ЕРІ (методика Г. Айзенка) // Альманах психологических тестов. – М., 1995. – С. 217-224.
11. Майсурян А. А. Другой Ленин. – М.: Вагриус, 2006. – 108 с.
12. Олейников Д. И. Авраам Линкольн. – М.: Молодая гвардия, 2016. – (Жизнь замечательных людей). – 416 с.
13. Псядло Е. М. Темперамент и характер в истории медицины и психологии: Учебно-справочное пособие. – Одесса: Наука и техника, 2007. – С. 10-12.
14. Рейган. – [Документальный фильм] / Реж.: Ю. Джареки. – США, Великобритания: Charlotte Street and BBC Storyville, 2011.
15. Суханов В. Ю. Особистісно-орієнтований підхід з урахуванням ролі будови темпераменту при формуванні творчого колективу [Текст] / В. Ю. Суханов // «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика». Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23-24 червня 2017 року). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 98-102.
16. Суханов В. Ю. Рольовий підхід до дослідження темпераменту // Психологія в Україні та за кордоном. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 7-8 травня 2015 року). – Херсон: «Гельветика», 2015. – С. 33-37.
17. Суханов В. Ю. Рольовий підхід і властивості темпераменту: шлях до класифікації через коло Айзенка [Текст] / В. Ю. Суханов // Молодий вчений. – 2015. – № 9. – С. 139-144.
18. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения. Сегодня и завтра / Г. Форд. – М.: АСТ, 2005. – 447 с.
19. Шелдон У. Анализ конституциональных различий по биографическим данным // Психология индивидуальных различий. Тексты / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, МПСИ, 2006. – С. 462-471.
20. Юнг К. Г. Психологические типы // Психология индивидуальных различий. Тексты / Ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Я. Романова. – М.: ЧеРо, МПСИ, 2006. – С. 404-424.
21. Joe Dassin. – [Электронный ресурс]. – Неофициальный сайт Джо Дассена. Информация. – Режим доступа: <http://www.joedassin.info/ru/>

Суханов В.Ю.

Энергодарский Центр детского и юношеского творчества

СВОЙСТВО ТЕМПЕРАМЕНТА «ИНТРОВЕРСИЯ – ЭКСТРАВЕРСИЯ»: ОСНОВЫ КЛАССИФИКАЦИИ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СОВМЕСТИМОСТЬ

Аннотация

Свойство «интроверсии – экстраверсии» подлежит классификации по двум основаниям и на двух уровнях: практической деятельности и эмоций. Холерику на первом уровне соответствует личная экстраверсия и интроверсия партнера, на втором – «двойная» интроверсия. Сангвиник сохраняет «двойную» экстраверсию на обоих уровнях. Флегматику на первом уровне соответствует личная интроверсия и экстраверсия партнера, на втором – наоборот. Меланхолик на первом уровне имеет «двойную» интроверсию, а на втором – сохраняет личную интроверсию и приобретает экстраверсию партнера. Предложены рекомендации по формированию психологически совместимых пар.

Ключевые слова: интроверсия и экстраверсия, «круг Айзенка», ролевая классификация темперамента, уровни темперамента, темперамент выдающихся личностей, психологическая совместимость.

Suhanov V.Yu.

Energodar Center of Child and Youth Creativity

FACTOR OF THE TEMPERAMENT «INTROVERSION – EXTRAVERSION»: FUNDAMENTALS OF CLASSIFICATION AND PSYCHOLOGICAL COMPATIBILITY

Summary

Factor of «introversion – extraversion» is a subject to classification on two bases and on two levels: practical activity and emotions. Personal extraversion and introversion of the partner at the first level, as well as «double» introversion at the second level, corresponds to a choleric temperament. «Double» extraversion at both levels corresponds to a sanguine temperament. Personal introversion and extraversion of the partner at the first level, as well as counter vectors at the second level, corresponds to a phlegmatic temperament. «Double» introversion at the first level, as well as personal introversion and the extraversion of the partner at the second level, corresponds to a melancholic temperament. The recommendations are proposed for the formation of psychologically compatibles pairs.

Keywords: introversion and extraversion, «Eysenck's circle», role classification of temperament, levels of temperament, temperament of outstanding personalities, psychological compatibility.